

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-82>

УДК 336.2

## НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ

## DIRECTIONS FOR OPTIMIZING THE TAX BURDEN OF ENTERPRISES IN THE TAX PLANNING CONTEXT

**Орищин Тетяна Михайлівна**

кандидат економічних наук, доцент,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ORCID: <https://orsid.org/0000-0002-2693-8094>**Oryshchyn Tatiana**

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

У статті розглядаються можливі законні способи мінімізації обсягів сплачуваних податків, що досягається ефективним податковим плануванням та оптимізацією оподаткування. Планування податкових платежів, оцінка динаміки ставок сплачуваних податків підвищує економічну безпеку, сприяє зростанню обсягів підприємницької діяльності та інвестиційної активності. Далі у статті розглянуто напрями оптимізації оподаткування податку на прибуток, які передбачають кілька комплексних підходів до зменшення податкового навантаження підприємств-платників податку на прибуток законними методами, а саме, оптимізація доходної частини; збільшення витрат; робота з грошовими потоками; переказ грошових коштів із загальної системи оподаткування на підприємство, що сплачує єдиний податок, використання лізингових угод.

**Ключові слова:** податкове планування, ставки податків, оптимізація оподаткування, податкове навантаження, податкове законодавство.

В статье рассматриваются возможные законные способы минимизации объемов оплачиваемых налогов, что достигается эффективным налоговым планированием и оптимизацией налогообложения. Планирование налоговых платежей, оценка динамики ставок оплачиваемых налогов повышает экономическую безопасность, способствует увеличению объемов предпринимательской деятельности и инвестиционной активности. Далее в статье наведены направления оптимизации налогообложения налога на прибыль, которые предполагают несколько комплексных подходов к уменьшению налоговой нагрузки предприятий, оплачивающих налог на прибыль законными методами, а именно, оптимизация доходной части; увеличение затрат; работа с денежными потоками; перевод денежных средств с общей системы налогообложения на предприятие, которое оплачивает единый налог; использование лизинговых договоров.

**Ключевые слова:** налоговое планирование, ставки налогов, оптимизация налогообложения, налоговая нагрузка, налоговое законодательство.

Insufficient attention to the tax factor at high tax rates leads to adverse consequences for taxpayers. Proper use of legal tax benefits not only ensures the preservation of financial savings, but also increases opportunities for financing or investment expanded. The application of generally accepted world standards of doing business by domestic economic entities creates the preconditions for the transition to civilized forms of economic activity: from tax evasion to purposeful statutory tax planning. In this context it is discussed in the article the possible legal ways to minimize the amount of taxes paid to prevent financial problems and maximize profits, which is achieved by effective tax planning and tax optimization. Tax planning determines the general directions of the organization of tax calculations at the enterprise, which correspond to specific circumstances at a certain moment and ensure strategic success. Economic security is increased; the growth of business and investment activity is promoted by planning tax payments, assessing the dynamics of tax rates. Tax rates reduction and optimization stimulates investment activity by releasing a certain part of the enterprises' net profit. The real consequences of reducing the basic rates of value added tax for the company depend on the inflation level in the country, the state of payment discipline, the level of aggregate demand, the company's market strategy, areas of profit, the market monopolization degree. The introduction of investment tax benefits from the income tax proposed by specialists and widely used in developed countries would mean the transition from the provision of investment tax benefits on the sectoral and territorial selectivity

principle to tax incentives for all investing companies. Further in the article, the directions of income tax optimization, providing several comprehensive approaches to reducing the tax burden of enterprises that pay income tax by legal methods was considered, namely, the optimization of the revenue side; increase costs; work with cash flows; funds transfer from the general taxation system to the enterprise paying the single tax, the using of leasing agreements.

**Keywords:** tax planning, tax rates, tax optimization, tax burden, tax legislation.

**Постановка завдання.** Формування та впровадження обґрунтованих напрямів щодо планування оподаткування в умовах посилення податкового тиску і недосконалості податкового законодавства дозволяє підприємствам використовувати можливі законні способи мінімізації обсягів сплачуваних податків для протистояння фінансовим проблемам. Максимізації прибутку сприяє використання податкових пільг та інших законних способів мінімізації податкових платежів, що є результатом ефективного податкового планування та оптимізації. В свою чергу, оптимізація податків з урахуванням потреб бюджету і можливостей підприємства передбачає вибір альтернативних видів сплати податків відповідно до діючих умов оподаткування.

В умовах високих податкових ставок недостатня увага до податкового чинника може призвести до досить несприятливих наслідків або навіть викликати банкрутство підприємства. З іншого боку, правильне використання передбачених податковим законодавством пільг і знижок може забезпечити не тільки збереженість отриманих фінансових нагромаджень, але й можливості фінансування розширення діяльності, нових інвестицій за рахунок економії на податках або навіть за рахунок повернення податкових платежів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблематика оподаткування суб'єктів господарювання у фінансових дослідженнях завжди займала провідну позицію. Видатні зарубіжні та вітчизняні дослідники, аналізуючи теоретичні аспекти формування та застосування систем оподаткування, акцентують увагу на необхідності системного підходу до даної тематики та її виняткової важливості як для держави, так і для суб'єктів господарювання. Серед зарубіжних економічних і фінансових наукових джерел необхідно виокремити наукові праці Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, С. Джонсона, Л. Ерхарда, А. Лаффера, С. Норта, А. Пігу, Дж. Стігліца, Р. Холла. Вітчизняні науковці проводять свої дослідження у сфері оподаткування, використовуючи найкращі теоретичні напрацювання світової фінансової науки та практичний досвід застосування податкових систем, адаптуючи його до сучасних умов господарювання та подат-

кового регулювання. Серед них В. Андрущенко, І. Білоус, В. Вишневський, А. Веткін, Т. Єфименко, А. Загородній, О. Короткевич, С. Лондар, Т. Меркулова, А. Соколовська, О. Тимошенко та ін. Поглиблення теоретичних напрацювань з питань оптимізації оподаткування для мінімізації податкових платежів у законний спосіб вимагає розгляду особливостей використання податкового планування на підприємствах в контексті поєднання інтересів держави та окремого платника податків.

**Формування цілей статті.** Дослідити теоретичні та практичні аспекти оптимізації оподаткування підприємств, розглянути сутність податкового планування як теоретичної бази сучасного механізму оподаткування в контексті оптимізації податкового навантаження підприємства у законний спосіб, визначити заходи з податкового планування, обґрунтувати напрями оптимізації податкового навантаження, доцільність та ефективність їхнього застосування.

**Вклад основного матеріалу.** Податкове планування як важлива ланка управління фінансами суб'єктів господарювання і законний спосіб оптимізації оподаткування визнає за кожним платником податків право застосувати всі законні можливості для максимального скорочення своїх податкових зобов'язань [1, с. 34]. Однак, ефективність застосування широкого спектру способів податкового планування в межах конкретного платника податків обмежується трьома факторами. По-перше, податкові наслідки у більшості випадків оцінюються після здійснення господарських операцій, а не під час їх планування, що суттєво скорочує можливості застосування податкового планування в тих чи інших формах. По-друге, процес податкового планування у вітчизняній практиці полягає, в основному, в зниженні тільки одного податку чи здійсненні декількох оптимальних операцій. Подолання такої ситуації можливе лише за допомогою чіткої формалізації завдань податкового планування при їх обґрунтуванні на теоретичному рівні з урахуванням фінансового, правового, економічного і бухгалтерського аспектів. По-третє, податкове планування у поєднанні з іншими функціями управління можливе за умови позитивної макроекономічної ситуації.

Водночас, не зважаючи на вказані вище обмеження, вітчизняні платники податків формують передумови для переходу до цивілізованих форм і способів оптимізації податкових платежів, заснованих на нормах закону. Цьому сприяє істотне зміцнення законодавчої бази, приведення норм бухгалтерського обліку і звітності у відповідність до міжнародних стандартів; посилення контролю з боку держави за дотриманням законності при сплаті податків. застосовуються заходи впливу щодо підприємств-неплатників податків. Це зумовлює доцільність застосування методів податкового планування.

Поглиблення інтеграційних процесів і вихід на світовий ринок вітчизняних суб'єктів господарювання, ускладнення їх організаційної структури і необхідність диверсифікації ризиків зумовлюють необхідність застосування загальноприйнятих світових стандартів ведення бізнесу, що спонукає працювати на перспективу, а не на миттєвий інтерес. Таким чином, з'являються передумови для переходу до цивілізованих форм економічної діяльності: від ухилення від сплати податків до цілеспрямованого законодавчо визначеного податкового планування, що сприятиме поєднанню інтересів окремого платника податків і держави.

Законними методами податкової оптимізації визнані: застосування податкових пільг (зменшення ставок оподаткування), пільгових підприємств, перехід на спрощену систему оподаткування (дроблення бізнесу), зміна строку сплати податків (податкові канікули), використання офшорів, вибір форми діяльності, правильне формування облікової політики, придбання товарів, робіт, послуг у фізичних осіб-підприємців, правильне укладання договорів, формування статутного капіталу, схеми з давальницькою сировиною тощо.

Межа між законною оптимізацією та незаконним ухиленням від сплати податків визначається вибором того чи іншого методу для мінімізації податкових зобов'язань. Якщо платником податків обрано законний метод – це оптимізація оподаткування. Якщо ж платник податків використовує підроблені документи, не веде бухгалтерського обліку чи фальшує його дані – це ухилення від оподаткування, що є кримінальним злочином [2].

Для визначення меж оптимізації важливо визначити пріоритетність господарської мети платника податків. Інакше кажучи, якщо здійснення підприємницької діяльності, спрямоване на отримання доходу, незалежно від

вибраних методів її ведення, а не на мінімізацію оподаткування, платник податків діє відповідно до закону. У випадку, коли усі його дії спрямовані на зниження податкового навантаження і досягнення цієї мети не виправдане з погляду ведення бізнесу, суперечить довірливим відносинам, діловим звичаям, такі дії платника податків можуть кваліфікуватись як ухилення від сплати податків.

У цьому контексті важливого значення набуває податкове планування серед усіх чинників впливу на платоспроможність підприємства, оскільки ефективне застосування широкого спектру його способів суттєво сприяє підвищенню рентабельності виробництва, зміцненню комерційного розрахунку та посиленню позицій підприємства щодо виконання ним зобов'язань перед бюджетом, банком, контрагентами. Особливо, коли в умовах високих податкових ставок недостатня увага до податкового чинника може призвести до досить несприятливих наслідків.

Сучасний механізм оподаткування підприємств доцільно розглядати в розрізі економічної та організаційної складових. Економічна складова сприяє максимізації прибутку в результаті використання податкових пільг та інших законних способів мінімізації податкових платежів, що досягається в результаті податкового планування та оптимізації. Організаційна складова спрямована на вибір альтернативних видів сплати податків відповідно до діючих умов оподаткування, що передбачає досягнення оптимізації податків з урахуванням потреб бюджету і можливостей підприємства. У теоретичному вимірі базовим інструментом механізму оподаткування є податкове планування. Проте практика функціонування та формування цього механізму на мікроекономічному рівні доводить, що дієвим є лише вибірковий податковий контроль. Його відсутність зумовлює нерівномірність оподаткування, необґрунтованість застосування податкових пільг, що в свою чергу породжує неузгодженість інтересів держави та підприємств щодо оптимального рівня сплати податків. Це викликає необхідність розробки зваженого та раціонального механізму обчислення та сплати податків на макrorівні.

Податкове планування, як складова податкової стратегії, визначає загальні напрями організації податкових розрахунків на підприємстві, що відповідають конкретним обставинам у визначений момент та забезпечують стратегічний успіх. Однак, для впровадження системи податкового планування, необхідно

визначити потребу у податковому плануванні на конкретному підприємстві; його фінансові можливості для організації податкового планування; розмір підприємства та штатну чисельність [3].

Для визначення потреби у податковому плануванні необхідно підрахувати реальне податкове навантаження на підприємство. Результати таких підрахунків допоможуть прийняти рішення, які заходи потрібно проводити (табл. 1).

Податкове планування дозволяє конкретизувати методи і засоби впровадження податкової політики щодо окремих податків, розраховувати суму податкових платежів на майбутній період та відповідно зменшувати податкове навантаження на підприємство. Усі податки, незалежно від джерела фінансування, зменшують суму фінансового результату до оподаткування: податки, що сплачуються з виручки (ПДВ, акцизний збір, мито) зменшують дохід; податки та збори, що відносяться до витрат підприємства, збільшують витрати., У цьому випадку податкове планування передбачає моделювання баз оподат-

кування щодо кожного окремого податку чи збору, сплачуваних підприємством.

Вирішальне значення при плануванні податкових внесків носить змінний характер фонду оплати праці. Розрахунок його нової величини повинен враховувати розмір мінімальної заробітної плати, середньозважену величину фонду оплати праці за минулий період, зміну кількості працівників підприємства, кадрові структурні зрушення щодо штатних і позаштатних працівників, зміну середньої заробітної плати, пільгове оподаткування тощо. Нарахування на фізичних осіб-підприємців стримують легалізацію працевлаштування і доходів громадян. Щодо їх впливу на діяльність підприємницьких структур, необхідно зазначити, що підвищуючи собівартість продукції і ціни на неї, вони позначаються на її конкурентоспроможності.

Планування податкових платежів, оцінка динаміки ставок сплачуваних податків підвищить економічну безпеку, сприятиме збільшенню обсягів підприємницької діяльності та інвестиційної активності. Встановлення податкових пільг дасть змогу підприємству

Таблиця 1

**Диференціація заходів з податкового планування**

<b>Рівень податкового навантаження, %</b>	<b>Заходи і вимоги до персоналу</b>	<b>Потреба в податковому плануванні</b>
10-30	– чітке ведення бухгалтерського обліку, внутрішнього документообігу, використання прямих пільг; – професійний бухгалтер; – разові консультації зовнішнього податкового консультанта.	Мінімальна, разові заходи
30-55	– податкове планування стає частиною загальної системи фінансового управління і контролю, спеціальна підготовка (планування) контрактних схем типових, крупних і довгострокових контрактів; – наявність спеціально підготовленого персоналу, контроль і керівництво з боку фінансового директора; – абонентське обслуговування у спеціалізованій компанії.	Необхідно, регулярні заходи
55-80	– найважливіший елемент створення і стратегічного планування діяльності організації і її поточної щоденної діяльності по всіх зовнішніх і внутрішніх напрямках; – наявність спеціально підготовленого персоналу і організація тісної взаємодії зі всіма службами, контролем з боку члена Ради Директорів; – постійна робота із зовнішнім податковим консультантом і наявність податкового адвоката; – спеціальна програма розвитку, обов'язковий податковий аналіз і експертиза будь-яких організаційних, юридичних або фінансових заходів та інновацій податковими консультантами.	Життєво необхідно, щоденні заходи
Більше 80	– зміна сфери діяльності і/або податкової юрисдикції.	

Джерело: [3]

збільшити свої доходи, прибуток, знизити витрати та ціни, що за певних сприятливих обставин дозволить збільшити реалізацію продукції. Вивільнення певної частини чистого прибутку підприємств за зниження та оптимізації ставок податків стимулює інвестиційну діяльність. Реальні наслідки зниження базових ставок податку на додану вартість для підприємства залежать від рівня інфляції в країні, стану платіжної дисципліни, рівня сукупного попиту, стратегії підприємства на ринку, напрямів використання прибутків, ступеня монополізації ринку. Науковцями пропонується запровадити інвестиційні податкові пільги з податку на прибуток, що широко використовуються в розвинених країнах як засіб активізації приватних внутрішніх заощаджень та інвестицій. Їх запровадження означало б перехід від надання податкових пільг інвестиційного спрямування за принципом галузевої та територіальної вибірковості до податкового стимулювання всіх підприємств, що здійснюють інвестиції. Але непередбачуваність українського податкового законодавства значно ускладнює завдання управління податковим навантаженням і збільшує ризики податкового планування.

Оптимізація оподаткування передбачає мінімізацію податкових виплат в довгостроковому і короткостроковому періоді при будь-якому обсязі діяльності та недопущення штрафних санкцій з боку фіскальних органів. Це досягається правильністю нарахування, своєчасністю сплати податків, раціонально організованим документообігом щодо податкового планування, що підвищує ефективність контролю і оцінки результатів реалізації запланованих дій та заходів щодо оптимізації податкового портфеля.

Розглянемо напрями оптимізації оподаткування податку на прибуток. Вони передбачають кілька комплексних підходів до зменшення податкового навантаження підприємств-платників податку на прибуток законними методами, а саме, оптимізація дохідної частини; збільшення витрат; робота з грошовими потоками.

Один з основних методів – оптимізація дохідної частини. Чим менше доходів буде відображено в декларації з податку на прибуток юридичної особи – тим менше, відповідно, буде його податкове навантаження. Також, існує можливість перенести частину доходів на інших юридичних або фізичних осіб в структурі бізнесу, наприклад підприємців на єдиному податку або підприємства, які

користуються пільгою з податку на прибуток.

Виходячи з методу збільшення витрат, для зменшення величини оподатковуваного прибутку підприємства можна:

а) відображати у звітності лише витрати, які стовідсотково були або будуть здійснені;

б) розподіляти витратну частину між складовими підприємства (філії, представництва тощо);

в) залучати кошти у кредитних установ під фіксований відсоток. При цьому кошти на виплату відсотків включаються до складу витрат. Залучені кошти можуть бути спрямовані на закупку обладнання, товарів та передоплату за них тощо. Згідно з Податковим кодексом немає обмежень щодо обсягу списання цих витрат, розміру відсотка на виплату займу, тобто всі затрати списуються як витрати господарської діяльності.

Використовуючи метод маніпулювання грошовими потоками, підприємство повинно зосередити діяльність на максимальному залученні неоподатковуваних ресурсів, але при цьому збережені кошти від мінімізації податкових платежів обов'язково повинні бути спрямовані на об'єкт оподаткування. Джерелами неоподатковуваного отримання грошових коштів можуть бути формування статутного фонду (як первинне з моменту реєстрації, так і повторне) чи поворотна фінансова допомога. Кошти в такому випадку не оподатковуються, відсутні обмеження щодо їх обсягів та кількості вливань. Тому такі повторні вливання в межах 12-ти місяців фактично можуть бути використані на будь-які цілі підприємства.

Підприємство також може отримувати податкову економію, використовуючи лізингові угоди, адже на балансі утримується значна частка виробничих фондів. Орендавець збільшує суму доходів, а орендар збільшує суму витрат на суму нарахованого лізингового платежу за наслідками податкового періоду, в якому здійснюється таке нарахування, при оперативному лізингу. У випадку фінансового лізингу до суми лізингового платежу також включається сума процентів або комісій, нарахованих на вартість об'єкта фінансового лізингу (без урахування частини лізингового платежу, що надається в рахунок компенсації частини вартості об'єкта фінансового лізингу).

Податкове законодавство стимулює відносно лізингу. Основними можливостями отримання податкової економії є:

– зменшення податку на прибуток: лізингоотримувач має право одночасно відносити

всю суму лізингового платежу на витрати. Як правило, в цей платіж входить не лише сума винагороди лізингодавця, а й частина вартості об'єкта лізингу. При звичайній купівлі майна його вартість переноситься на витрати за допомогою амортизації;

– зменшення податку на нерухоме майно: за рахунок прискореної амортизації можна зменшити базу оподаткування по податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, що дозволить суттєво зекономити;

– зменшення ПДВ: спеціальних пільг немає, але перевага в тому, що лізингові платежі включають в себе ПДВ. Відповідно, в подальшому орендар зможе прийняти його до вирахування, а лізингодавець зобов'язаний сплатити до бюджету. Якщо у договорі лізингу участь бере декілька компаній, то варіюючи обсяг лізингових платежів, податковий тягар може переноситися з однієї компанії на іншу.

Ефективність сучасних методів оптимізації оподаткування є не достатньо високою в порівнянні з методами агресивної оптимізації. Їх незаперечною перевагою є законність і поєднання особливостей різних податкових режимів, зокрема, спрощеної системи оподаткування і загального режиму оподаткування [4, с. 85].

Розглянемо оптимізацію податкового навантаження шляхом переказу грошових коштів із загальної системи оподаткування з ПДВ на підприємство, що сплачує єдиний податок, із спрощеною системою оподаткування з ПДВ. Метою такої оптимізації є зни-

ження податкового навантаження з податку на прибуток. Розрахунок є умовним і впровадження такої системи передбачає не один варіант: частина продукції може реалізуватися через підприємство із звичайною системою оподаткування, і тільки частина – через спрощену систему з використанням юридичної особи чи фізичних осіб-підприємців. При цьому необхідно зважати на обмеження граничного обсягу реалізації за рік. Тому вважаємо, що реалізація відбувається через дві юридичні особи. В табл. 2 наведено приклад розрахунку такої схеми оптимізації для умовного ТОВ.

Таким чином, використання спрощеної системи дозволяє зменшити податкове навантаження на 48 тис. грн. або 11,82%, при цьому збільшуючи прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства, на 37,5%. Цей приклад показує, що сплановані дії, вчинені у законодавчій площині, можуть оптимізувати податкове навантаження підприємства чи його окремих податків.

**Висновки.** Отже, прагнення України вийти до світового економічного простору створює умови для виходу на світовий ринок вітчизняних суб'єктів господарювання, які для диверсифікації ризиків застосовують загальноприйняті світові стандарти ведення бізнесу, що спонукає їх працювати на перспективу, а не на миттєвий інтерес. Таким чином, з'являються передумови для переходу до цивілізованих форм економічної діяльності: від ухилення від сплати податків до цілеспрямованого законо-

Таблиця 2

## Оптимізація податкового навантаження для умовного ТОВ

Показник	Умовна модель, тис. грн.		Відхилення після оптимізації	
	Звичайна система	Спрощена система	тис. грн.	%
Обсяг реалізації (з ПДВ)	7200	7200	-	-
Сума податкового зобов'язання	1200	Не враховується	-	-
Придбання сировини, матеріалів тощо (з ПДВ)	4920	4920	-	-
Сума податкового кредиту	820	Не враховується	-	-
ПДВ до сплати	380	-	-380	-100,0
Фонд оплати праці з нарахуваннями	1723	1723	-	-
Інші витрати (без ПДВ)	20	20	-	-
Прибуток до оподаткування	157	537	380,0	142,0
Податок на прибуток (18 %)	28,26	-	-28,26	-100,0
Єдиний податок (5 %)	-	360	360,0	100,0
Загальна сума податкових платежів (без врахування платежів з ФОП)	408,26	360	-48,26	-11,82
Чистий прибуток	128,74	177,0	48,26	37,49

давчо визначеного податкового планування, що сприятиме поєднанню інтересів окремого платника податків і держави.

У цьому контексті застосування широкого спектру способів податкового планування серед усіх чинників впливу на платоспроможність підприємства дозволяє не лише збільшити чистий прибуток, але й забезпечує вдосконалення організації й управління, сприяє підвищенню рентабельності і зміцненню фінансового стану, виявленню і мобілізації резервів зростання, посилює позиції підприємства щодо виконання ним зобов'язань перед бюджетом, банком, контрагентами.

Напрями оптимізації оподаткування передбачають кілька комплексних підходів до зменшення податкового навантаження під-

приємств-платників податку на прибуток законними методами, а саме, оптимізація дохідної частини; збільшення витрат; робота з грошовими потоками. Також податкова економія досягається шляхом: використання лізингових угод, адже на балансі підприємства утримується значна частка виробничих фондів; переказу грошових коштів із загальної системи оподаткування з ПДВ на підприємство із спрощеною системою оподаткування з ПДВ, яке сплачує єдиний податок; зіставлення різних варіантів застосування ставок і об'єктів оподаткування; розрахунку баз оподаткування податків та зборів при плануванні загальної суми податкових платежів на майбутні періоди; застосування оптимізаційних схем.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Атаманюк І. Особливості організації податкового планування на підприємстві. *Економічний аналіз*. 2010. № 6. С. 32–35.
2. Податкова оптимізація чи ухилення від сплати податків? URL: [https://minfin.com.ua/taxes/-/komentar\\_tema\\_optim.html](https://minfin.com.ua/taxes/-/komentar_tema_optim.html) (дата звернення: 26.03.2021).
3. Вишневський В., Веткін А. Відхід від сплати податків: теорія і практика. Донецьк : монографія ІНАН України, Інститут економіки промисловості, 2003. 62 с. URL: <http://www.klubok.net/article1889.html> (дата звернення: 26.03.2021).
4. Оришчін Т.М. Сучасні підходи до оптимізації оподаткування підприємств. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія : «Економіка і управління»*. 2020. Том 31(70). № 3. С. 83–86.

#### REFERENCES:

1. Atamaniuk I. (2010) Osoblyvosti I. orhanizatsii podatkovoho planuvannia na pidpriemstvi [Features of the organization of tax planning at the enterprise]. *Ekonomichnyj analiz*, no. 6, pp. 32–35.
2. Podatkova optymizatsiia chy ukhylennia vid splaty podatkov? [Tax optimization or tax evasion?]. Available at: [https://minfin.com.ua/taxes/-/komentar\\_tema\\_optim.html](https://minfin.com.ua/taxes/-/komentar_tema_optim.html) (accessed 26 March 2021).
3. Vyshnevs'kyj V., & Vietkin A. (2003) Vidkhid vid splaty podatkov: teoriia i praktyka [Tax evasion: theory and practice]: monohrafiya [a monograph]. Donets'k: INAN Ukrainy, Instytut ekonomiky promyslovosti, 62 p. Available at: <http://www.klubok.net/artitsle1889.html> (accessed 26 March 2021).
4. Oryshchyn T.M. (2020) Suchasni pidkhody do optymizatsii opodatkuvannia pidpriemstv [Tax evasion: theory and practice]. *Vcheni zapysky Tavrijs'koho natsional'noho universytetu imeni V.I. Vernads'koho. Serii: Ekonomika i upravlinnia*, vol. 31(70), no. 3, pp. 83–86.